

LBRIS

We know
books

ISTORIA
URĂTULUI
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE
UMBERTO
ECO

Traducere din limba italiană

OANA SĂLIȘTEANU

ANAMARIA GEBĂILĂ

Coordonare editorială
Anna Maria Lorusso

Redactori colaboratori
Fabio Cleto
Federica Matteoli

Grafică
Polystudio

Cercetare iconografică
Silvia Borghesi

RAO Distribuție
str. Bărgăului nr. 9-11, sector 1, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

Storia della Bruttezza

ediție îngrijită de **Umberto Eco**
© 2018 Giunti Editore S.p.A / Bompiani, Firenze-Milano
Prima ediție publicată sub marca Bompiani în 2007
Prima ediție publicată de Giunti Editore S.p.A. în 2018

Istoria Urâtului

© RAO Distribuție, 2022
pentru versiunea în limba română

ISBN 978-606-006-703-0

Tipărit în China

Orice reproducere sau preluare parțială sau integrală, prin orice mijloc, a acestui text și/sau a iconografiei cuprinse în lucrarea de față este strict interzisă, acestea fiind proprietatea exclusivă a editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Istoria urâtului / ed. îngrijită de Umberto Eco ;
trad. din lb. italiană: Oana Sălișteanu, Anamaria Gebăilă.
- București : RAO Distribuție, 2022
ISBN 978-606-006-703-0

I. Eco, Umberto (ed.)
II. Sălișteanu, Oana (trad.)
III. Gebăilă, Anamaria (trad.)

CUPRINS

Introducere		8
Capitolul I Urâtul în lumea clasică	1. O lume dominată de Frumos? 2. Lumea Greciei și oroarea	23 34
Capitolul II Patimile, moartea, martiriul	1. Viziunea pancalistică asupra universului 2. Durerea lui Hristos 3. Martiri, pustnici, penitenți 4. Triumful Morții	43 49 56 62
Capitolul III Apocalipsa, infernul și diavolul	1. Un univers al ororilor 2. Infernul 3. Metamorfozele diavolului	73 82 90
Capitolul IV Monștri și fapte nemaîntâlnite	1. Lucruri nemaiauzite și monștri 2. O estetică a lipsei de măsură 3. Monștrii și învățămintele moralizatoare 4. <i>Mirabilia</i> 5. Destinul monștrilor	107 111 113 116 125
Capitolul V Urâtul, comicul, obscenul	1. Priap 2. Satirizarea neciopliților și carnavalul 3. Eliberarea renascentistă 4. Caricatura	131 135 142 152
Capitolul VI Urățenia femeii între Antichitate și baroc	1. Tradiția antifeminină 2. Manierism și baroc	159 169
Capitolul VII Diavolul în lumea modernă	1. De la rebelul Satan la sărmanul Mefistofel 2. Demonizarea dușmanului	179 185
Capitolul VIII Vrăjitorie, satanism, sadism	1. Vrăjitoarea 2. Satanism, sadism și plăcerea dată de cruzime	203 216
Capitolul IX Physica curiosa	1. Avorturi spontane și cadavre spintecate 2. Fiziognomonie	241 257
Capitolul X Recuperarea romantică a Urâtului	1. Filozofiile Urâtului 2. Urăți și damnați 3. Urăți și nefericiți 4. Nefericiți și bolnavi	271 282 293 302

Nelinistitorul

Capitolul XII

**Turnuri de fier
și turnuri de fildeș**

Capitolul XIII

**Avangarda
și triumful Urâtului**

Capitolul XIV

**Urâtenia celuilalt,
kitsch-ul și camp-ul**

Capitolul XV

Urâtul astăzi

Bibliografie selectivă

Referințe bibliografice

ale traducerilor utilizate

Indice al autorilor și alte surse

Indice al artiștilor

Credite fotografice

311

1. Urâtenia industrială	333
2. Decadentismul și desfrâul Urâtului	350

365

1. Urâtenia celuilalt	391
2. Kitsch-ul	394
3. Camp-ul	408

421

441

443

447

449

454

Introducere

Pablo Picasso,
Femeie care plânge,
1937,
Londra, Tate Gallery

În toate veacurile, filozofii și artiștii au propus definiții ale Frumosului; grație mărturiilor lor se poate astfel reconstitui o istorie a ideilor estetice de-a lungul timpului. Altfel au stat însă lucrurile cu ideea de Urât. De cele mai multe ori, Urâtul a fost definit în opoziție cu Frumosul, dar aproape niciodată nu i-au fost închinată tratate ample, ci doar niște aluzii în paranteză sau niște note marginale. De aceea, dacă o istorie a Frumuseții poate recurge la o lungă serie de mărturii teoretice (din care se poate deduce gustul unei anumite epoci), o istorie a Urâteniei poate cel mult să-și caute propriile documente printre reprezentările vizuale sau verbale ale unor lucruri sau ființe percepute oarecum drept „urâte”. Cu toate acestea, o istorie a Urâteniei are câteva trăsături în comun cu o istorie a Frumuseții. Mai întâi, noi putem doar *presupune* că gustul persoanelor de rând ar corespunde într-o oarecare măsură cu gustul artiștilor vremurilor lor. Dacă un vizitator venit din spațiul cosmic ar intra într-o galerie de artă contemporană, ar vedea chipurile feminine pictate de Picasso și ar auzi că vizitatorii le consideră „frumoase”, și-ar putea face ideea greșită că în realitatea cotidiană bărbații vremurilor noastre consideră frumoase și ispitoare acele creaturi feminine al căror chip seamănă cu cel reprezentat de pictor. Același vizitator din spațiu și-ar putea modifica opiniile dacă ar asista la o paradă a modei sau la un concurs Miss Univers, la care va vedea că sunt agreeate alte modele de Frumusețe. Din păcate, acesta este un lucru pe care noi, în incursiunile noastre prin epoci deja îndepărtate, nu-l putem face nici în relație cu Frumosul, nici în relație cu Urâtul, întrucât despre acele epoci nu ne-au mai rămas decât mărturii artistice.

LBBIS | We know books

O altă trăsătură comună atât istoriei Urâteniei cât și istoriei Frumuseții este faptul că, prin forța lucrurilor, vom înregistra evoluția acestor două valori limitând-o doar la civilizația Occidentului.

Pentru civilizațiile arhaice și pentru așa-zisele popoare primitive dispunem de repere artistice, dar nu și de texte teoretice care să ne lămurească dacă acelea erau menite să provoace plăcere artistică, teroare sacră sau hilaritate. Pentru un occidental, o mască rituală africană ar putea părea oripilantă, în timp ce pentru oamenii locului ar putea pur și simplu reprezenta o divinitate binevoitoare. În schimb, pentru cineva aparținând unei religii extraeuropene, imaginea unui Crist biciuit, sângerând și batjocorit ar putea fi percepută drept neplăcută, în timp ce pentru un creștin aparenta urâtenie a trupului Lui nu poate inspira decât pioșenie și înduioșare.

În cazul altor culturi, bogate în texte poetice și filozofice (cum ar fi cea indiană, japoneză sau chineză), vedem imagini și forme, dar, prin traducerea unor pagini fie de beletristică, fie de filozofie, reiese aproape întotdeauna dificilă încercarea de a stabili până în ce punct conceptele lor pot fi identificabile cu ale noastre, chiar dacă tradiția ne-a obișnuit să le traducem în termenii occidentali de „Frumos” și „Urât”. Și chiar dacă ne-am putea bizui pe traducere, n-ar fi de ajuns să știm că într-o anumită cultură se percepe drept frumos un lucru care vedește, de pildă, proporție și armonie. Ce se înțelege, în fond, prin acești doi termeni? Căci aceștia și-au schimbat înțelesul și de-a lungul istoriei Occidentului. Doar comparând afirmațiile teoretice cu un tablou sau cu o construcție arhitectonică a epocii ne putem da seama că ceea ce era considerat proporționat într-un secol nu mai părea astfel într-un altul; când se referea la proporții, un filozof medieval avea în minte dimensiunile și forma unei catedrale gotice, în timp ce un teoretician renascentist avea în minte construcția de tip templu a secolului XVI, ale cărei părți se spuneau „secțiunii de aur”, căci pentru omul Renașterii proporțiile catedralelor păreau barbare, și tocmai de aceea erau considerate „gotice”. Conceptele de Frumos și de Urât variază în funcție de diferitele perioade istorice și de diferitele culturi. Pentru a-l cita pe Xenophanes din Colofon (după Clement din Alexandria, *Stromata*, V, 110): „Dacă boii și caii, și leii ar avea mâini cu care să poată desena și să poată face opere precum cele ale oamenilor, asemenea cailor ar fi întruchiparea zeilor pe care ar face-o calul și asemenea boilor cea pe care ar face-o boul și asemenea înfățișării lor ar fi zugerăvite și trupurile zeilor”. În Evul Mediu, Jacques de Vitry (*Libri duo, quorum prior Orientalis, sive Hjerusalemmitanae, alter Occidentalis historia*), în preamărirea Frumuseții întregii creații a lui Dumnezeu, admitea că „probabil ciclopii, care au un singur ochi, se minunează de cei care au doi ochi, așa cum noi ne minunăm de făpturile care au trei ochi... Noi îi considerăm urâți pe negrii din ținuturile Etiopiei, dar printre ei tocmai cel mai negru este considerat cel mai frumos”. Secole mai târziu, Voltaire relua aceeași idee în *Dicționarul filozofic*: „Întrebați o broască râioasă ce este Frumusețea, Frumosul adevărat, acel *to kalón*. Vă va răspunde că o veți găsi în femela lui, cu ochii ei uriași și rotunzi ce se bulbucă din căpșoru-i mititel,

Mască de dans,
Ekoi (Nigeria de Est),
nedatat, New York,
Tishman Collection

cu gușa-i largă și turtită, cu burta gălbuie și spinarea brună. Întrebați un negru din Guineea: pentru el Frumusețea înseamnă piele neagră și uleioasă, ochi înfundați în orbite, nas turtit. Întrebați diavolul: vă va spune că Frumusețea înseamnă o pereche de coarne, patru labe cu unghii ascuțite și o coadă”.

Hegel, în *Estetica* sa, nota: „Poate nu chiar fiecare soț pe soția sa, dar oricum fiecare logodnic pe logodnica lui o consideră frumoasă, frumoasă în mod exclusiv; iar dacă gustul subiectiv pentru această Frumusețe nu are nici o regulă fixă, este un adevărat noroc pentru ambele părți... Se spune adesea că o Frumusețe europeană nu ar fi pe placul unui chinez sau al unui hotentot, întrucât chinezul are o concepție asupra Frumuseții cu totul diferită de cea a unui negru. Și invers, dacă luăm în considerație operele de artă ale unor astfel de popoare extraeuropene, de pildă felul în care sunt înfățișate zeitățile lor, zămislite din imaginația lor ca sublimă și vrednice de venerație, acestea ne pot apărea drept niște idoli cu totul monstruoși, în aceeași măsură în care muzica lor poate suna de-a dreptul detestabil pentru urechile noastre. La rândul lor, acele popoare pot socoti că sculpturile, picturile, muzica noastră sunt lipsite de semnificație sau de frumusețe”. Adesea eticheta de Frumusețe sau Urățenie a fost atribuită nu pe criterii estetice, ci pe criterii politice și sociale. Există un pasaj în Marx (*Manuscrise economico-filozofice din '44*) în care se amintește cum posesia banilor poate compensa Urățenia: „Banul, întrucât are proprietatea de a cumpăra orice, de a intra în posesia oricărui obiect, este așadar obiectul prin excelență... Cu atât mai mare este puterea mea, cu cât e mai mare forța banilor... Ceea ce sunt și pot eu nu e așadar deloc determinat de individualitatea mea. Eu sunt urât, dar o pot cumpăra pe cea mai frumoasă dintre femei. Cu alte cuvinte, nu sunt urât, întrucât efectul descurajant al urățeniei este anulat de prezența banilor. Ca persoană sunt hâd și schilod, dar banii mă fac să am douăzeci și patru de picioare; așa încât nu mai sunt schilod. Oare banii mei nu preschimbă toate deficiențele mele în contrariul lor?” Este de ajuns să extindem această cugetare despre puterea banilor la un nivel mai general și vom înțelege mai multe despre portretele monarhilor din veacurile trecute, imortalizați cu devoțiune de către pictorii de curte care, nedorind să le scoată în evidență defectele, făceau tot posibilul pentru a le îndulci trăsăturile. Aceste personaje ne apar, fără îndoială, destul de urâte (și probabil așa erau și pe vremea lor), dar erau purtătorii unei atari carisme, ai unui asemenea farmec născut din atotputernicia lor, încât erau privite cu adorație de către supușii lor.

În fine, ar fi utilă lectura uneia dintre cele mai frumoase povestiri contemporane științifico-fantastice, *Santinela* de Fredric Brown, pentru a sesiza cum raportul dintre normal și monstruos, acceptabil și oripilant, poate fi răsturnat după cum privirea se mută de la noi la monstrul spațial sau de la monstrul spațial la noi: „Era ud leoarcă și plin de noroi, îi era foame și frig și se afla la cincizeci de mii de ani-lumină de casă. Un soare străin emitea o lumină albastră ca de gheață, iar gravitația, de două ori mai mare

de la stânga la dreapta

Anonim,

Jean cel Neînfricat, duce de Bourgogne, Primul sfert al secolului XV, Paris, Luvru

Diego Velázquez,

Portretul lui Filip IV al Spaniei, 1655, Madrid, Museo del Prado

Scoala franceză,

colecție națională, Portretul lui Ludovic XI, secolul XVII

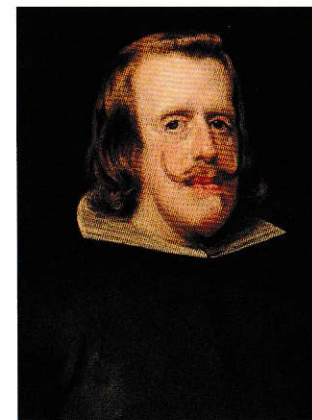
Luca Giordano

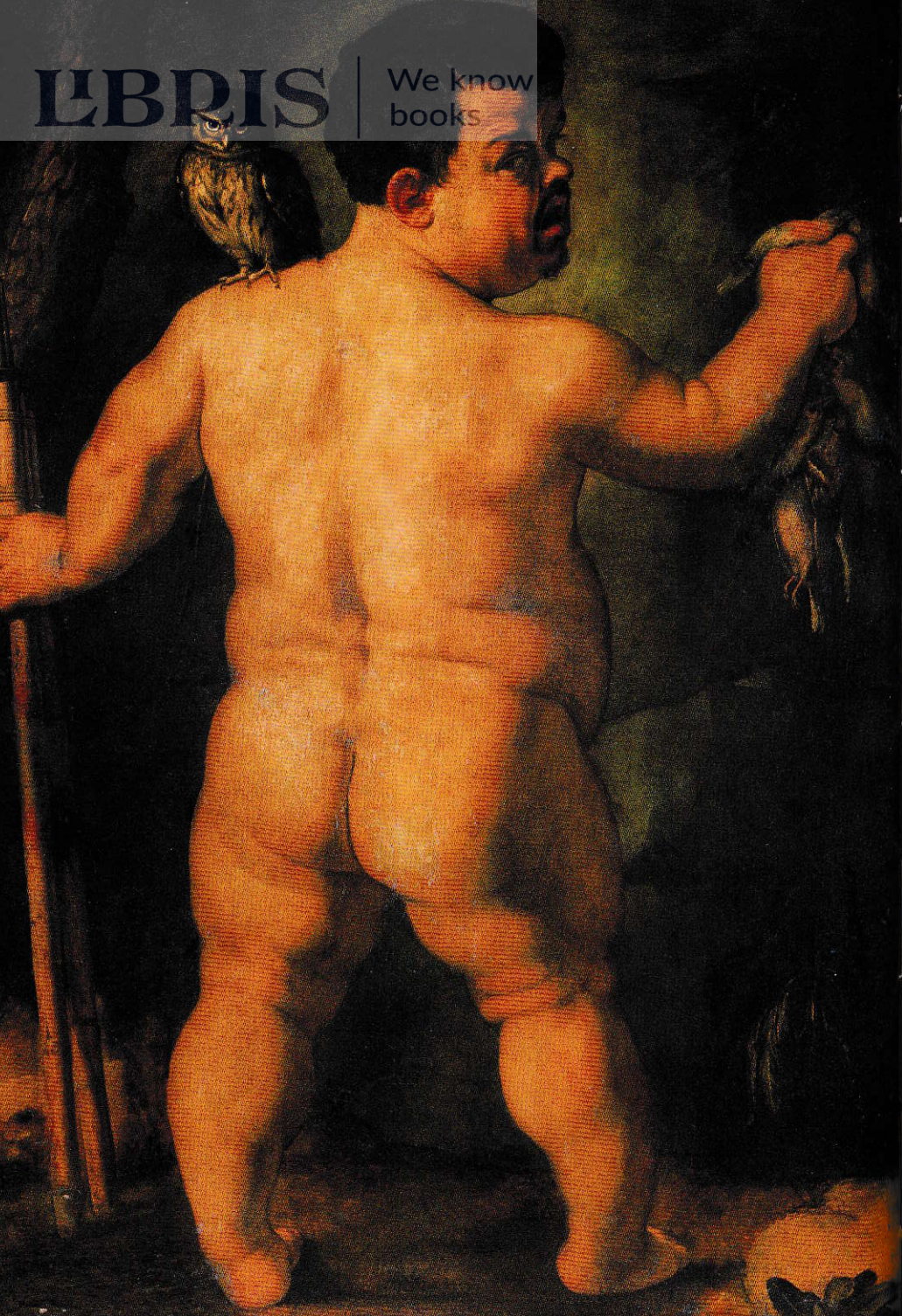
(atribuit lui), Portretul lui Carol II al Spaniei, 1692, Madrid, Museo del Prado

Portretul lui Henric IV, rege al Franței și al Navarrei, secolul XVII, Versailles, Musée National du Château de Pau

Henri Lehmann,

Portretul lui Carol VII, zis Biruitorul, rege al Franței, secolul XIX, Versailles, Château de Versailles et de Trianon

Agnolo Bronzino,
Piticul Morgante
din spate,
cu o bufniță pe umăr,
secolul XVI,
Florența,
Galleria Palatina

decât aceea cu care era obișnuit, făcea ca fiecare mișcare a sa să se asemene cu truda unei uriașe agonii... Era ușor pentru cei din aviație, cu astronavele lor lucioase și cu superarmele lor; dar când vine momentul decisiv, tot soldatul de teren, tot infanteristul are misiunea să ocupe pozițiile și să le mențină, cu prețul vieții. Ca și pe planeta asta nenorocită de lângă o stea de care nimeni nu auzise până în ziua în care fusese trimis acolo. Acuma devenise teren sfânt pentru că ajunsese acolo și inamicul. Inamicul, unica altă rasă inteligentă din galaxie... niște monștri cruzi, scârboși, respingători... Era ud leoarcă și plin de noroi, îi era foame și frig, lumina zilei era vânăată, se simțea luat pe sus de un vânt violent care îi rănea ochii. Dar inamicii încercau să se infiltreze și orice avanpost era vital. Stătea la pândă, cu arma în mână, când văzu pe unul dintre ei târându-se pe burtă spre el. Ținti și trase. Inamicul scoase zgomotul acela ciudat, cutremurător, pe care îl făceau cu toții, apoi nu se mai mișcă. Sunetul acela și imaginea cadavrului îl făcură să se înfioare. Mulți, cu trecerea timpului, începuseră să se obișnuiască; nu și el însă. Erau ființe mult prea scârbavnice, cu doar două brațe și două picioare, și cu o piele fără solzi, de o albeață ce te îngrețoșa..."

A susține că Frumosul și Urâtul țin de diferitele vremuri și culturi (sau chiar planete) nu înseamnă însă că nu au tot fost încercări de a defini aceste două concepte în funcție de un model stabil.

S-ar putea chiar sugera, cum a făcut Nietzsche în *Amurgul zeilor*, că „în Frumos omul se pune pe sine ca normă a perfecțiunii” și „în acesta se preamărește... Omul în fond se oglindește în lucruri și consideră frumos tot ceea ce îi răsfrânge chipul... Urâtul este înțeles ca un semn sau ca un simptom al degenerescenței... Orice simptom al istovirii, al îngreunării, al îmbătrânirii, al oboselii, orice formă a non-libertății, cum ar fi convulsia sau paralizia, dar mai cu seamă mirosul, culoarea, forma disoluției, a putrefacției, toate acestea stârnesc același tip de reacție: «urât» ca judecată de valoare... Ce urăște acum omul? Fără îndoială, urăște *amurgul propriului său model*".

Argumentul lui Nietzsche este în chip narcisist antropomorf, dar ne învață că Frumusețea și Urățenia se definesc în funcție de un model „specific”, „care ține de specie”, iar noțiunea de specie se poate extinde de la oameni la toate celelalte entități. Așa făcea și Platon în *Republica*, acceptând să definească drept frumoasă chiar și o ulcică, dacă era meșteșugită după toate regulile artisanale, sau Sf. Toma de Aquino (în *Summa Theologiae*, I, 39, 8), pentru care Frumusețea era dată, în afară de o potrivită proporție și luminozitate, și de *integritate*. Astfel, pentru el, orice lucru (fie trup uman, copac sau vas) trebuie să manifeste toate caracteristicile pe care *forma* sa le va fi impus materiei. Erau așadar considerate urâte nu numai ființele disproporționate, cum ar fi un om cu un cap uriaș și cu picioare scurte, ci și făpturile pe care Sf. Toma le definea drept „dezgustătoare”, întrucât erau „schilodite, împuținate”. Guillaume d’Auvergne, în *Tratatul despre bine și rău*,

Portretul lui Esop,
gravură,
1490,
Basel

Lumea Greciei antice a fost străbătută și de alte contradicții. **Platon**, în *Republica*, convins că Urâtul ca absență a armoniei este opusul bunătații sufletului, era de părere să se evite reprezentarea lucrurilor urâte în fața copiilor, însă recunoștea că există în fond un anumit grad de Frumusețe proprie tuturor lucrurilor, în măsura în care acestea erau pe potriva Ideii care le corespundea. Astfel, se putea spune că e frumoasă o copilă, o iapă, o ulcică, fiecare dintre aceste lucruri fiind însă urât față de precedentul său. **Aristotel** în *Poetica* sa proclama un principiu care urma să devină universal acceptat de-a lungul veacurilor, anume faptul că se pot imita în chip frumos lucruri urâte. Încă de la obârșiile artei, era admirat felul meșteșugit în care **Homer** zugrăvise joshnicia fizică și morală a unui personaj ca Thersit.

În sfârșit, vom vedea cum, mai târziu, **Marc Aureliu**, de sorginte filozofică stoică, recunoaște că și Urățenia și imperfecțiunile, cum ar fi crăpăturile din coaja rumenită a pâinii, contribuie în felul lor la aspectul plăcut al întregului. Așa cum vom vedea în capitolul următor, acesta este și principiul care domină viziunea patristică și scolastică, în lumina căreia Urâtul este răscumpărat de context și contribuie la armonia universului.

Thersit

HOMER (secolul IX î.Hr.)

Iliada, II, 216-220 [3]*

Thersit [...] era cel mai schilav ajuns pân' la Troia: Strâmb de picioare și șchiop, cu un gheb și-ntrre umeri, și-n față

Iarăși cocoasă având; și pe creștet o pară de teastă –

Doar câte-un fir și-ncă-un flocc, ici și colo, pe-o largă chelie.

Cel mai urât îl aveau Odysseu și Ahile, din oaste.

Esop cel urât

ESOP

Romanul lui Esop I (secolele I-II d.Hr.)

Esop cel cu fabulele, care a făcut atât de mult bine umanității, de condiție sclav, de baștină era din cetatea Amorio a Frigiciei; avea o înfățișare respingătoare, [...] era scârbos, pântecos, cu o ditamai căpătâna, cărn, ghebos, cu pielea măslinie, scund, cu brațe și picioare scurte, strâmb, cu buze groase, o adevărată greșeală a naturii [...] În plus, ca o meteahnă și mai și decât slutenia, nu avea nici darul vorbirii, căci era bălbăit și cu totul neputincios într-ale graiului.

Socrate înfățișat ca un Silen

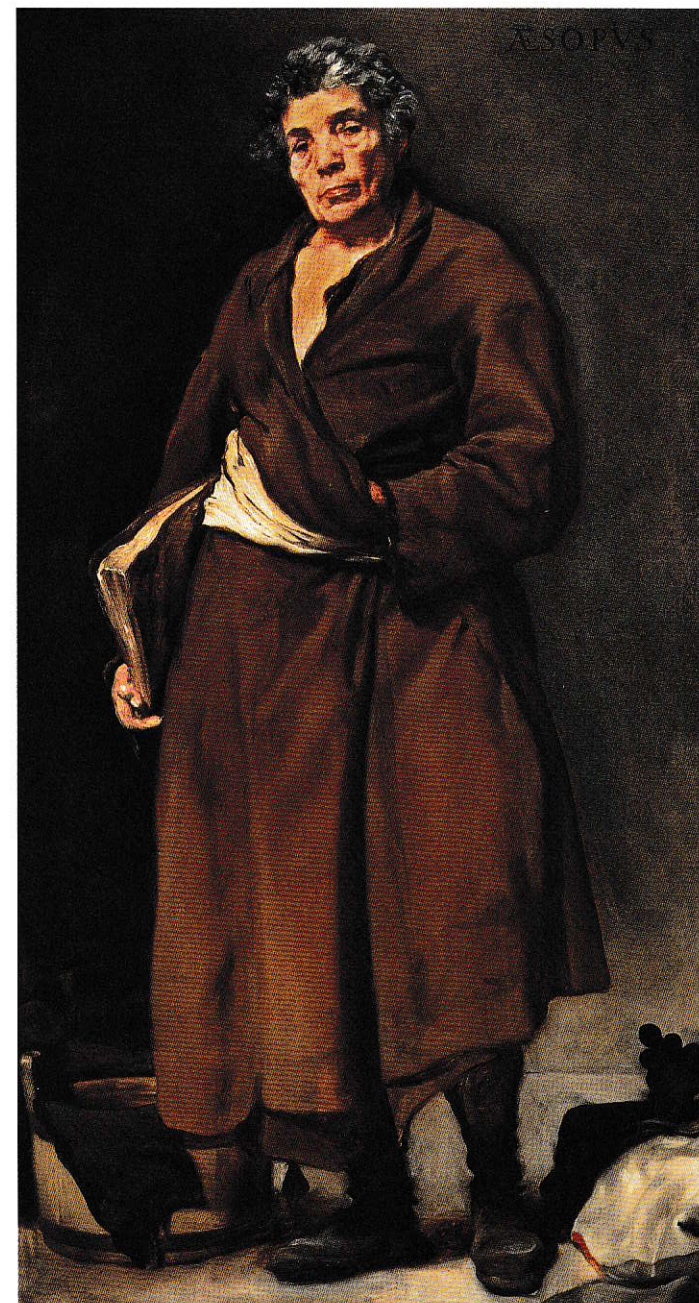
PLATON (secolele V-IV î.Hr.)

Simposion, 203 c-d

Spun așadar că acesta [Socrate] se aseamănă nespun cu acei Sileni, puși la vedere în atelierele sculptorilor, pe care meșteșugarii îi înfățișează cu cimpoaie și flaute în mâini; când însă îi deschizi pe din două, descoperi că ascund înăuntru lor chipul zeilor.

Hugo Velázquez,

Esop,
1619-1642,
Madrid,
Museo del Prado

We know
books

Presei tânăr gâtul
Meduzei,
(leleabii), metopa
Templului
de la Solimont,
140 î.Hr.,
Paestum,
Museo Nazionale

Despre dificultatea de a defini Urâtul și Frumosul

PLATON (secolele V-IV î.Hr.)

Hippias Maior, IX-XI [4]*

SOCRATE [...] stând de vorbă cu câțiva cunoscuți, numai ce îl aud pe unul dintre ei că mă întreabă, nu pot să-ți spun ce te ton arogant: „Da de unde știi tu, Socrate, care lucruri sunt frumoase și care urâte?” [...] HIPPIAS [...] frumosul, Socrate, este, după cum bine știi, și dacă e să vorbim drept, o față frumoasă.

SOCRATE „Ești încântător, Socrate”, îmi va răspunde el. „Dar o iapă frumoasă nu este ceva frumos, din moment ce chiar zeul a lăudat-o în oracolul său?” Ce vom spune, Hippias? Desigur că iapa cea frumoasă este ceva frumos. Căci nu vom îndrăzni să afirmăm că frumosul nu este frumos.

HIPPIAS Așa e, Socrate. E drept că zeul însuși a spus-o, iar la noi, în Elis, există într-adevăr cai frumoși.

SOCRATE „Buun!, va relua el. Ce spui acum de-o liră frumoasă? Nu este și ea ceva frumos?” [...] „Dar despre o prea frumoasă oală de lut, ce părere ai, dragul meu?” [...] Dacă oala cu pricina, ieșită din mâna unui meșter bun, ar fi netedă, rotundă și bine arsă, cum sunt cele frumoase, de câte douăzeci de litri, cu două toarte, tare izbutite – deci dacă la o astfel de oală s-ar referi el, trebuie să admitem că ea este ceva frumos. [...]

HIPPIAS Iată cum cred eu că stau lucrurile, Socrate: acest obiect, îngrijit lucrat, este într-adevăr ceva frumos, dar în general el nu este demn de a fi judecat astfel față de un cal, o față și față de toate celelalte lucruri frumoase. SOCRATE Înțeleg deci, Hippias, că trebuie să-i răspundem cam așa: „oare nu știi”, după cum bine zice vorba lui Heraclit, că „cea mai frumoasă dintre maimuțe este urâtă în comparație cu neamul oamenilor” și că „cea mai frumoasă dintre oale este urâtă în comparație cu neamul fecioarelor?” [...] „Dacă cineva ar compara neamul fecioarelor cu cel al zeilor, nu ar păți același lucru ca atunci când pune alături oalele de fecioare? Nu ne apare atunci cea mai frumoasă față ca fiind urâtă?” [...]

Evitarea reprezentării Urâtului

PLATON (secolele V-IV î.Hr.)

Republica, II [5]*

Cât despre ținuta rea, lipsa de ritm și lipsa de armonie, acestea sunt surori cu vorbirea urâtă

și cu caracterul urât; celelalte sunt surori caracterului contrar, cumpătat și bun. [...] Dar oare numai poeziilor trebuie să le prescriem și să-i facem să se arate în operele lor imaginea caracterului bun, sau altminteri să nu creeze pe la noi? Ori așa ceva trebuie cerut și de la ceilalți artizani? Și nu trebuie oare să-i oprim să arate caracterul urât, nesăbuit și meschin, și în imagini de animale, și în clădiri sau în vreo altă lucrare, ori altminteri să nu poată și să nu fie lăsați să lucreze pe la noi? Aceasta, pentru ca nu cumva paznicii, fiind crescuți cu ajutorul imaginilor în urâciune, culegând și păscând ca într-o pășune rea în fiecă zi câte puțin din întregul ei, să primească pe nesimțite un mare rău în sufletele lor.

A imita frumos

ARISTOTEL (secolul IV î.Hr.)

Poetica, IV,1149a [6]*

În general vorbind, două sunt cauzele ce par a fi dar naștere poeziei, amândouă cauza fireștii. Una e darul înnăscut al imitației, sădit în om din vremea copilăriei (lucru care-l și deosebește de restul viețuitoarelor, dintre toate el fiind cel mai priceput să imite și cele dintâi cunoștințe venindu-i pe calea imitației), iar plăcerea pe care o dau imitațiile e și ea resimțită de toți. Că-i așa, o dovedesc faptele. Lucruri pe care în natură nu le putem privi fără scârbă, cum ar fi înfățișările fiarelor celor mai dezgustătoare și ale morților, închipuite cu oricât de mare fidelitate ne dau desfătare.

Nu există Urâtenie în natură

MARC AURELIU (secolul II d.Hr.)

Către sine însuși, III, 2 [7]*

Așa bunăoară, pâinea, când se coace, capătă oarecare creștături, și aceste crăpături, care nu erau în intenția cocătorului, au totuși o oarecare atracție pentru gust. Așa se crapă și smochinele când se coc; la măslina, chiar apropierea de putreziciune adaugă fructului ceva plăcut. Spicele aplecate la pământ, sprâncenele leului, spuma de pe râțul mistrețului și atâtea alte lucruri privesc în sine n-au nimic frumos, și totuși contribuie la împodobirea lor și ne fac plăcere, pentru că ele sunt anexe ale propriei lor ființe. De aceea, dacă cineva are simțul și o pricepere mai adâncă pentru toate fenomenele ce au loc în univers, de-abia dacă există ceva care chiar și în asemenea condiții accesorii să nu ne apară ca un acord armonios cu marele tot.